

Studia PRAWNICZE

Zeszyt 3 (191) 2012
Warszawa 2012

Anna Natalia Schulz

POJĘCIE MIĘDZYNARODOWEGO STANDARDU PRAWNEGO - REFLEKSJE NA TLE MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA DOTYCZĄCEGO RODZINY¹

Wprowadzenie

Pojęcie standardu prawnego czy standardu międzynarodowego nie jest w doktrynie zdefiniowane w sposób jasny i jednoznaczny. Termin *standard* pojawia się w tytułach wielu publikacji, a także w tekstach prawniczych dotyczących zarówno prawa krajowego, jak i prawa międzynarodowego, między innymi, międzynarodowego prawa praw człowieka² i prawa europejskiego.³ Zazwyczaj brak w dokumentach i opracowaniach dokładnego określenia sensu tego wieloznacznego terminu. Bywa on utożsamiany zarówno z normą prawną wyznaczającą

¹ Termin „prawo dotyczące rodziny” stosuję za Z. Ziemiński, *Szkice z metodologii szczegółowych nauk prawnych*, Warszawa-Poznań 1983, s. 126; W tekście częściowo wykorzystano wyniki badań prowadzonych w ramach grantu badawczego „Realizacja standardów międzynarodowych w zakresie osobowych stosunków pomiędzy rodzicami a dziećmi w polskim prawie rodzinnym”.

² Termin *prawo praw człowieka* stosuję za m.in. C. Mik, *Koncepcja normatywna europejskiego prawa praw człowieka*, Toruń 1994, s. 17.

³ Przymiotnikiem *europejskie* określa się często zarówno prawo tworzone w ramach Rady Europy, jak i prawo tworzone w ramach dawnych Wspólnot i Unii Europejskiej, a czasem i w ramach KBWE - por. C. Mik, *Koncepcja normatywna...*, op. cit., s. 29 i nast.

pewien poziom ochrony, jak i z przepisem.⁴ Co więcej, potocznie określane są w ten sposób całe akty normatywne, szczególnie te międzynarodowe.⁵

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie kilku refleksji dotyczących tego pojęcia, jakie pojawiły się podczas prac nad analizą i wykładnią prawa międzynarodowego dotyczącego osobowych relacji pomiędzy rodzicami i dziećmi. Uwagi poniższe należy poprzedzić zastrzeżeniem, że odnoszą się one głównie do aktów prawnych dotyczących praw człowieka. Nie uwzględniają one siłą rzeczy niektórych cech, które mogą jawić się jako typowe w innych gałęziach prawa międzynarodowego i jako takie, nie pretendują do roli uniwersalnej definicji międzynarodowego standardu prawnego. Być może jednak, przyczynią się do prowadzenia badań związanych z tym zagadnieniem także z perspektywy innych gałęzi prawa międzynarodowego.

Międzynarodowy standard prawny

Termin „*standard*” został zapożyczony z języka angielskiego, w którym oznacza między innymi: „coś ustanowione przez władzę, zwyczaj lub powszechną zgodę jako model lub przykład, który należy naśladować”; „określony poziom lub stopień jakości, jaki jest odpowiedni, właściwy dla osiągnięcia określonych celów”; „coś, co jest ustanowione i wyznaczone przez władzę, jako zasada dla mierzenia ilości, [...] wartości, lub jakości”; „ostrożnie przemyślaną metodę wykonania zadań”; „kryterium”; „miernik”.⁶

W języku polskim słowo to określa między innymi „normy określające podstawowe wymagania stawiane czemuś; typowy i przeciętny model czegoś”⁷.

⁴ B. Gronowska, T. Jasudowicz i C. Mik wskazują, że takie rozumienie standardu prawnego wynika z większości dokumentów KBWE - *Prawa człowieka- dokumenty międzynarodowe. Przekład i opracowanie*, Toruń 1993, s. 366.

⁵ Na takie rozumienie tego terminu może wskazywać użycie słowa *standard* w tytułach zbiorów aktów prawnych, np. M. Safjan (red.), *Standardy Prawne Pady Europy. Tom I Prawo rodzinne*, Warszawa 1994; T. Jasudowicz, *Europejskie Standardy Bioetyczne*, Toruń 1998. Niektórzy autorzy w ten sposób tłumaczą również sformułowanie zawarte w angielskiej wersji Preambuły do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w której czytamy, iż „Deklaracja stanowi wspólny standard do osiągnięcia” - por. T. Jasudowicz, M. Lubiszewski, *Kodyfikacja międzynarodowej ochrony praw człowieka*, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005, s. 54.

⁶ P. Babcock Gove (red), *Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged*, wydanie niemieckie, Kolonia 1993.

⁷ *Wielki słownik wyrazów obcych*, M. Bańko (red.), PWN Warszawa 2011, s. 1174-1175.

Z kolei czasownik „standaryzować” to tyle, co „ustalać i wprowadzać jednolite normy, dotyczące określonych wyrobów lub działań, *ujednolicać, normalizować*”.⁸ We wszystkich przytoczonych definicjach istotną rolę odgrywa określenie powszedniości, typowości danego rozwiązania.

W polskiej literaturze prawniczej zaproponowano definicję standardu prawnego rozumianego jako „minimalny wzorzec (model) rozwiązań prawnych co do konkretnych stosunków społecznych człowieka jako podmiotu prawa”.⁹ Przymiotnik „*minimalny*” użyty w cytowanej definicji wskazuje jedynie, że typowe rozwiązanie przyjęte w danym akcie prawnym nie ogranicza podmiotów zobowiązujących się do realizacji postanowień tego aktu we wprowadzaniu regulacji o szerszym, czy bardziej szczegółowym zakresie, szczególnie wyższym poziomie ochrony jakiegoś prawa podmiotowego. Tak rozumiany standard prawny może dotyczyć zarówno rozwiązań przyjętych w wewnętrznym porządku prawnym danego państwa, jak i rozwiązań przyjętych w aktach prawa międzynarodowego. W tym ostatnim przypadku mowa będzie o międzynarodowym standardzie prawnym.

Źródła standardów międzynarodowych

Umowy międzynarodowe

Rekonstrukcja standardu międzynarodowego rozumianego jako wzorzec, model ochrony danego prawa czy zbioru praw przynależnych danej jednostce, oparta jest w pierwszym rzędzie na wykładni umów międzynarodowych, jako aktów prawnych, do których przestrzegania państwa formalnie się zobowiązały.¹⁰ Same traktaty są często postrzegane jako zbiory norm konstruujące takie wzorce ochrony.

Na pierwszym miejscu przedmiot analizy stanowią postanowienia zawarte w umowach międzynarodowych, które stały się wiążące dla państwa i są bądź stosowane bezpośrednio, bądź zostały inkorporowane, czy transponowane do systemu wewnętrznego. Dla wielu państw obowiązujące są niewątpliwie traktaty ratyfikowane bądź takie, na których przestrzeganie i stosowanie państwo wyraziło

⁸ *Wielki słownik wyrazów obcych*, M. Bańko (red.), op. cit. s. 1175, podobnie W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, tom 8, S-Ś, Warszawa 1966, s. 700.

⁹ Por. T. Smyczyński, A. Schulz, M. Andrzejewski, L. Kociucki, *Ochrona praw osobistych dziecka i człowieka dorosłego w świetle standardów międzynarodowych i prawa polskiego (zagadnienia wybrane)*, Studia Prawnicze, Nr 3-4 (149-150), Warszawa 2001, s. 249-251.

¹⁰ Terminy „umowa międzynarodowa” i „traktat” są w niniejszym tekście używane zamiennie.

zgodę w inny niż ratyfikacja, przewidziany jego prawem wewnętrznym sposób.¹¹ W Polsce, zgodnie z art. 87 pkt. 1 Konstytucji z 1997 r., spośród różnych umów międzynarodowych, źródłami obowiązującego prawa są tylko te umowy, które zostały ratyfikowane.

Trudność polega na znalezieniu satysfakcjonującej odpowiedzi na pytanie, na jakiej podstawie i w jakim zakresie standardy lub ich elementy wyinterpretowane z dokumentów innych niż obowiązujące akty prawne są wiążące dla państw, w tym i Polski.

Na ile za standard międzynarodowy uznać można traktaty, których stroną dane państwo nie jest, i to zarówno te, które już weszły w życie, jak i te nowo powstałe, a także zarówno te przyjęte przez organizację międzynarodową, której członkiem jest dane państwo, jak i te, które zostały przyjęte przez organizację, do której dane państwo nie przystąpiło.

Traktaty wypracowane w ramach organizacji, do której dane państwo należy, a które jeszcze nie zostały przez to państwo ratyfikowane, mogą być brane pod uwagę przez organy wyposażone w funkcje kontrolne (szczególnie sądowe lub quasi-sądowe) bądź organy monitorujące sposób efektywności implementacji danej umowy Np. przy rozpatrywaniu skarg indywidualnych, zarówno Komitet Praw Człowieka ONZ czy Europejski Trybunał Praw Człowieka badają stan prawny obowiązujący w danym państwie, w tym stan ratyfikowania umów międzynarodowych i to zarówno tych przyjętych w ramach ONZ, Międzynarodowej Konferencji Prawa Prywatnego w Hadze, jak i (wobec państw europejskich) przyjętych w ramach Rady Europy oraz ewentualnie aktów prawa unijnego.

Co więcej, wskazówki takie mogą dotyczyć także umów wypracowanych poza daną organizacją. Np. Komitety działające w ramach ONZ, jak Komitet Praw Dziecka, podkreślają w uwagach końcowych do sprawozdań państw-stron, którymi traktatami przyjętymi nie tylko pod auspicjami tej organizacji powinny związać się konkretne państwa dla pełniejszej realizacji zobowiązań płynących z Konwencji o prawach dziecka.¹²

¹¹ Konwencja o prawie traktatów, art. 11 i nast. Konwencja przyjęta w Wiedniu 22.05.1969 r., Polska przystąpiła do Konwencji 27.04.1990 r., dokument ratyfikacyjny złożono Sekretarzowi Generalnemu ONZ 2.07.1990 r., Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 1.08.1990 r., DZ. U. 1990, Nr 74, poz. 439, załącznik.

¹² W stosunku do Polski, Komitet Praw Dziecka zalecił ratyfikację Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 182 zakazującej najgorszych form pracy dzieci i Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu za handel ludźmi, szczególnie kobietami i dziećmi uzupełniającego Konwencję przeciwko przestępczości zorganizowanej przyjętą pod auspicjami ONZ - Obserwacje Końcowe dotyczące II raportu Polski z wykonania Konwencji o prawach dziecka - CRC/C/15/Add. 194 z 30.10.2002 r.

Zdarzyło się także, że Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał za standard Konwencję haską o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę z 1980 r. przy rozpatrywaniu skargi przeciwko Albanii, pomimo że Albania nie była wówczas stroną tego traktatu i nie była nim związana, a ponadto nie była członkiem Międzynarodowej Konferencji Prawa Prywatnego.¹³ W ocenie Trybunału Konwencja haska z 1980 r. została ratyfikowana przez większość państw w Europie i stała się standardem ogólnoeuropejskim. Trybunał uznał, że nie może nakazać żadnemu państwu ratyfikacji jakiegokolwiek umowy międzynarodowej, jednak w takiej sytuacji zaniechanie wprowadzenia w danym państwie Rady Europy norm, które zapewniałyby mechanizm zbliżony do mechanizmu wynikającego z Konwencji haskiej, został uznany za naruszenie postanowień Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Na skutek tego orzeczenia Albania przystąpiła do wzmiankowanej umowy międzynarodowej.

Jak widać, nie tylko wiążące dla danego państwa umowy międzynarodowe mogą stanowić źródło standardu międzynarodowego.

Akty prawne niewiążące w sposób bezpośredni

Często interpretacja standardów międzynarodowych, szczególnie zaś międzynarodowych standardów dotyczących praw człowieka, opiera się nie tylko na wykładni norm wyinterpretowanych z przepisów umów międzynarodowych, ale również tak zwanych „niewiążących” aktów prawnych wydawanych przez organy międzynarodowe.

W kręgu analizy pozostają więc międzynarodowe akty prawne, które ze swej natury nie mają wiążącego charakteru, choć czasami stają się podstawą do zawarcia wiążących umów międzynarodowych.

Mowa tu o deklaracjach, rekomendacjach i rezolucjach niektórych organizacji, szczególnie Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy, Unii Europejskiej.

Są to między innymi:

- Deklaracje wypracowywane w ramach ONZ, zawierające katalogi praw jednostki i zasady ich ochrony;
- Rekomendacje¹⁴ Komitetu Ministrów Rady Europy, podobnie jak

¹³ Por. Bajrami przeciw Albanii, nr 35853/04, orzeczenie z dnia 12.12.2006 r.

¹⁴ Np. Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy nr (84)4 z 28.02.1984 r., w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej; Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy R (98)1 z 21.01.1998 r. w sprawie mediacji w sprawach rodzinnych.

wydawane przed 1979 r. niektóre Rezolucje tego organu¹⁵, które są skierowanymi do państw członkowskich Rady Europy propozycjami konkretnych działań, jakie powinny zostać powzięte dla pełniejszej ochrony wskazanych w tych dokumentach praw. Zalecenia te są często sformułowane w taki sposób, by łatwo mogły zostać bezpośrednio inkorporowane lub w inny sposób wprowadzone do systemów wewnętrznych państw członkowskich;

- Rekomendacje oraz Rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, które skierowane są przede wszystkim do Komitetu Ministrów Rady Europy, czasem także bezpośrednio do państw członkowskich.¹⁶ Zawierają one, podobnie jak dokumenty wydawane przez Komitet Ministrów, opis i ocenę aktualnej sytuacji, wskazanie zagrożeń oraz proponowanych rozwiązań, np. ochrony dzieci przed tzw. „cywilnym uprowadzeniem”¹⁷;
- Zalecenia i Opinie organów Unii Europejskiej.¹⁸

Z reguły dokumenty te nie zawierają sankcji za niespełnienie postulatów w nich zawartych.

Wskazane dokumenty są często istotne z punktu widzenia procesu interpretacji wiążących przepisów prawa danej organizacji czy prawa wewnętrznego.¹⁹ Wydaje się, że w ten sposób rozumieją rolę tych aktów również człon

¹⁵ Np. Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy Nr (78) 61, z 29.11.1978 r. w sprawie roli psychologów, jako członków zespołów medycznych opiekujących się rodzicami, dziećmi i nastolatkami, Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy nr (77) 33 z 3.11.1977 r. w sprawie umieszczania dzieci poza rodziną.

¹⁶ Np. Rekomendacja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 1501 (2001), z 26.01.2001 r. w sprawie obowiązków rodziców i nauczycieli w procesie edukacji dzieci.

¹⁷ Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 1291(2002), z 26.06.2002 r. w sprawie cywilnego uprowadzenia dzieci przez jednego z rodziców, która zawiera na przykład wezwanie państw członkowskich, by uznać za przestępstwo cywilne uprowadzenie dziecka poniżej 16. roku życia - pkt 5 Rezolucji 1291(2002).

¹⁸ Na mocy obecnie obowiązującego art. 288 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej aktami, które nie mają mocy wiążącej, są zalecenia i opinie. Do kategorii niewiążących aktów prawnych należą także inne ich rodzaje, takie jak Rezolucje wydane przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony. Np. *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 28.01.1999 r. o ochronie rodzin i dzieci*, O.J., C 128, z 31.7.2000, s. 79.

¹⁹ Por. St. Hambura, M. Muszyński, *Traktat ustanawiający Wspólną Europejską z komentarzem*, Bielsko-Biała 2002, s. 512; T. Sokołowski, *Europejskie prawo rodzinne - pojęcie, zakres, źródła oraz wykładnia*, EPS, maj 2006, s. 9 i nast.; A. Zieliński, *Wpływ praw człowieka na kodeks cywilny*, w: M. Sawczuk (red.), *Czterdzieści lat kodeksu cywilnego, materiały z ogólnopolskiego zjazdu cywilistów w Rzeszowie*, Warszawa-Kraków 2006, s. 37 i nast.

kwie wydających je organów. Odwołując się do wspólnych wartości istotnych dla danej organizacji (np Rady Europy), dążą w ten sposób do osiągnięcia większego stopnia poszanowania i ochrony praw i wolności w poszczególnych państwach członkowskich. W pewnym sensie świadczy to o „wykonawczym charakterze” części z takich niewiążących prawnie dokumentów i uzasadnia ich analizę.²⁰

W doktrynie wyrażono pogląd, że niewiążące akty prawne, takie jak rekomendacje czy rezolucje wydawane przez organy Rady Europy, stanowią składnik systemu normatywnego ochrony praw człowieka tej organizacji.²¹ Wydaje się, że do podobnego wniosku można dojść, badając zależności i funkcje podobnych aktów przyjętych w ramach innych organizacji międzynarodowych. Z tego też powodu państwa członkowskie danej organizacji powinny brać akty tego typu pod uwagę w procesie stanowienia i stosowania prawa wewnętrznego.

Wskazując, że akty tego rodzaju „dynamizują cały system i uzdalniają go do szybkiego reagowania na nowe sytuacje”²², podkreśla się rolę „inspirująco- rozwijającą”, „promocyjną”, jaką pełnią zawarte w nich zalecenia wobec norm prawnych.²³ Ze względu na dynamiczny rozwój prawa rodzinnego nie tylko w państwach europejskich i wprowadzanie w ostatnich latach szeregu nowych regulacji prawnych dotyczących sytuacji prawnej dziecka, analiza tego rodzaju niewiążących dokumentów znajduje tym samym kolejne uzasadnienie.

Pomimo że w nauce prawa znaleźć można także opinie, iż niewiążące akty prawa „nie mogą być traktowane jako samoistne źródło praw człowieka”²⁴ i chociaż z formalnoprawnego punktu widzenia tego rodzaju akty nie są wiążące, to w przypadku dokumentów wydawanych w ramach Rady Europy zauważyć można, iż Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu (dawniej również Komisja Praw Człowieka Rady Europy) przy rozpatrywaniu skarg indywidualnych bierze czasem pod uwagę stan implementacji poszczególnych rekomendacji czy rezolucji w państwach członkowskich.²⁵ W doktrynie zwrócono również uwagę,

²⁰ A. Michalska, *Prawa człowieka w systemie norm międzynarodowych*, Warszawa-Poznań 1982, s. 42 i nast., A. Bisztyga, *Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy*, w: B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wojtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Kraków, 2003, s. 122.

²¹ C. Mik, *Koncepcja normatywna...*, op. cit., s. 34.

²² C. Mik, *Koncepcja normatywna...*, op. cit., s. 96.

²³ M. Balcerzak, *Zobowiązania międzynarodowe w dziedzinie praw człowieka a krajowy porządek prawny*, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 82.

²⁴ A. Michalska, *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 45.

²⁵ Np. Marckx przeciwko Belgii, orzeczn. 13.06.1979, Seria A tom 31, pkt. 31 - dotycząca Rezolucji (70) Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 15.05.1970 r. w sprawie ochrony socjalnej niezamężnych matek i ich dzieci.

że w ramach Rady Europy zobowiązania prawne, w tym częściowo i te zawarte w aktach niewiążących, są implementowane i egzekwowane na skutek nacisków dyplomatycznych.²⁶

Podobnie uwzględniano Kartę Praw Podstawowych w Unii Europejskiej, która nie mając mocy wiążącej do momentu wejścia w życie Traktatu z Lizbony, była przywoływana w trakcie niektórych postępowań przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości w Luksemburgu.²⁷

Dokumenty o charakterze niewiążącym często przyjmowane są w odniesieniu do zagadnień, wobec których istniejące regulacje prawne są niewystarczające. Ponadto dokumenty niewiążące dotyczą również zagadnień, które jeszcze się nie nadają do ujęcia w dokumentach o charakterze wiążącym. Historyczna analiza konstruowania międzynarodowego modelu ochrony poszczególnych praw podmiotowych wskazuje, że taką rolę pełniły np. niektóre Deklaracje przyjmowane w ramach ONZ dla ochrony praw dziecka.²⁸

Szczególnym dokumentem tego typu jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r. Od momentu jej przyjęcia przed ponad pięćdziesięciu laty dokument ten wywierał i nadal wywiera olbrzymi wpływ na funkcjonowanie całego systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych w dziedzinie praw człowieka, w tym i na ochronę praw dziecka.²⁹ Zawiera on chociażby postanowienia dotyczące ochrony rodziny jako „naturalnej i podstawowej komórki społeczeństwa”, uprawnionej do ochrony ze strony społeczeństwa i państwa (art. 16, pkt. 3), które to postanowienie i sformułowanie stanowiło kanwę późniejszych dokumentów dotyczących ochrony praw członków rodziny.³⁰ Podobnie stało się zresztą z postanowieniem dotyczącym poszanowania życia prywatnego, rodzinnego i domowego.³¹

²⁶ C. Mik, *Koncepcja normatywna...*, op. cit., s. 97.

²⁷ Np. Sprawa C-87/02 Komisja przeciwko Włochom, opinia Rzecznika Generalnego D. Ruiza-Jaraba Colomera z 8.01.2004 r., wyrok z 10.06.2004 r., Zbiór Orzeczeń 2004 I-05975, Sprawa C-176/03 Komisja przeciwko Radzie, wyrok z dnia 13.09.2009 r., opinia Rzecznika Generalnego D. Ruiza-Jaraba Colomera z 26.05.2005 r., Zbiór Orzeczeń 2005 I-07879.

²⁸ C. Mik, *Koncepcja normatywna...*, op. cit., s. 94 i nast., A. Michalska, *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 43.

²⁹ Por. G. Alfredson, A. Eide (red.), *The Universal Declaration of Human Rights, A common standard of achievement*, Haga, Boston, Londyn, 1999, s. xxv i nast.

³⁰ Np. art. 23 Międzynarodowego Paktu Praw Osobistych i Politycznych.

³¹ Np. art. 12 Deklaracji Praw Człowieka, art. 17 Paktu Praw Osobistych i Politycznych czy art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Deklaracja miała stanowić „wspólny cel (standard)³² dla wszystkich ludów i narodów”, osiągnąć dzięki „stopniowym działaniom o zasięgu krajowym i międzynarodowym”.³³

Dokument formalnie nie miał i nadal nie ma charakteru wiążącego, choć obecnie powszechnie są w doktrynie głosu przyznające jej status prawa zwyczajowego.³⁴ Wkrótce po jego powstaniu podjęto działania mające na celu przyjęcie umowy międzynarodowej przewidującej jakiś mechanizm kontroli realizacji zobowiązań w zakresie ochrony praw człowieka. Doprowadziło to do uchwalenia w dniu 16 grudnia 1966 r. Międzynarodowego Paktu Praw Osobistych i Politycznych³⁵ oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych rozwijają postanowienia Deklaracji.

Wskazane trzy dokumenty łącznie tworzą tak zwany *Bill of Rights*. Zbiór ten stał się wyznacznikiem wzorów normatywnej ochrony praw człowieka na świecie.

Orzecznictwo organów międzynarodowych

W poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o kształt międzynarodowych standardów prawnych sięga się także często do orzecznictwa sądów międzynarodowych (jak Europejski Trybunał Praw Człowieka) lub organów międzynarodowych o charakterze sądowniczym (jak Komitet Praw Człowieka).

Skutki ewentualnego orzeczenia o naruszeniu postanowień Europejskiej Konwencji Praw Człowieka czy Międzynarodowego Paktu Praw Osobistych i Politycznych bezpośrednio wiążą co prawda wyłącznie państwo, przeciwko któremu toczyło się postępowanie³⁶, ale zawarte w orzeczeniu uszczegółowienie poziomu ochrony przyznanej jednostce stanowi punkt odniesienia również

³² Por. T. Jasudowicz, M. Lubiszewski, *Kodyfikacja międzynarodowej ochrony praw człowieka*, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005, s. 54.

³³ Preambuła w tłumaczeniu A. Przyborowskiej-Klimaczak, *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 1998, s. 154 i nast.

³⁴ Por. B. Banaszak, *Zagadnienia podstawowe. Terminologia*, w: *System ochrony praw człowieka*, op. cit., s. 25-26.

³⁵ Oficjalnie *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych*, Dz. U. 1977, nr 38, poz. 167, załącznik; nazwę poprawną językowo stosuję za R. Hliwa, M. Piechowiak (red.), *Międzynarodowy Pakt Praw Osobistych i Politycznych. Nowy przekład*. Wydanie dwujęzyczne, Poznań 2001, por. R. Wieruszewski, *ONZ-owski system ochrony praw człowieka*, w: *System ochrony praw człowieka*, B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wojtowitz, Kraków 2003 r., s. 57 i nast.

³⁶ Art. 46 ust. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, po nowelizacji wprowadzonej przez Protokół nr 11.

dla pozostałych państw. Szczególnie, że orzeczenie zapadłe w danej sprawie jest brane często pod uwagę przy rozpatrywaniu kolejnych spraw o zbliżonej problematyce.³⁷ Reguła ta dotyczy zarówno spraw rozpatrywanych na podstawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności Rady Europy, jak i spraw rozpatrywanych przez Komitet Praw Człowieka ONZ.

Orzecznictwo międzynarodowe, podobnie jak orzecznictwo sądów polskich dla krajowego porządku prawnego, może być traktowane jako specyficzne (pomocnicze)³⁸ źródło prawa i standardów prawnych, „nienależące do źródeł prawa stanowionego”.³⁹

Orzecznictwo dotyczące danej problematyki, odzwierciedlające pewien poziom ochrony danego prawa podmiotowego, wskazujące na ugruntowane elementy modelu ochrony, może stać się podstawą do stworzenia kolejnego aktu międzynarodowego. W Radzie Europy przykładem takiej standardotwórczej roli orzecznictwa w odniesieniu do praw dziecka jest Europejska Konwencja o kontaktach z dziećmi z 2003 r., która wprost odnosi się do dorobku judykatury strasburskiej.

Podsumowując ten fragment rozważań, można postawić pytanie, czy *międzynarodowy standard prawny*, to to samo, co *norma prawa międzynarodowego*, czy też jest to pojęcie szersze? Wydaje się, że o ile w przypadku traktatów międzynarodowych i orzecznictwa organów międzynarodowych orzekających na podstawie tych traktatów międzynarodowy standard prawny będzie jednocześnie tożsamy z międzynarodową normą prawną, to wątpliwości pojawiają się w odniesieniu do wyrażen normatywnych zawartych w tak zwanych niewiążących aktach prawnych. W tej sytuacji termin międzynarodowy standard prawny musiałby również obejmować wyrażenia normatywne inne niż normy prawne, np. zalecenie, propozycje, sugestie pewnych rozwiązań.

³⁷ D. A. Leonardi, *The Strasbourg System of Human Rights Protection: "Europeisation" of Law through the Confluence of the Western Legal Tradition*, *Revue Européenne de Droit Public*, Vol. 8, Nr 4, l'hivier 1996, s. 1142-1196; P. Tavernier, *La Cour Européenne de Droits de l'Homme appliqué-1-elle le droit international ou un droit de type interne?*, w : P. Tavernier (red.), *Quelle Europe pour les droits de l'homme ? La Cour de Strasbourg et la réalisation d'une « Union plus étroite »*, Bruksela 1996, s. 18-37.

³⁸ Por. W. Czaplinski, A. Wyrozumka, *Prawo międzynarodowe...*, s. 28-30; W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2006, s. 65-66.; por. art. 38 statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

³⁹ Por. M. Safjan, *Refleksje wokół roli orzecznictwa sądowego jako źródła prawa prywatnego*, *Forum Iuridicum*, 2004, nr 3, s. 65-85.

Tworzenie międzynarodowych standardów prawnych

Przy rozpatrywaniu pojęcia międzynarodowego standardu prawnego nie sposób pominąć uwag dotyczących jego tworzenia. Proces kreowania umowy międzynarodowej jest szeroko opisany w literaturze prawa międzynarodowego, dlatego nie będzie tu przedstawiany.⁴⁰ Warto jednak zwrócić uwagę na kilka faktów.

Po pierwsze, zarówno umowy międzynarodowe, jak i niektóre innego rodzaju akty prawne, powstają na skutek **negocjacji**, w czasie których przedstawiciele państw biorą pod uwagę, między innymi, stan praktyki i unormowania danego zagadnienia w prawie wewnętrznym negocjujących stron czy też państw członkowskich, jeśli tekst jest uzgadniany w ramach organizacji międzynarodowej. Stopień uznania za typowy, przeciętny, istniejącego stanu rzeczy ma znaczący (ale na pewno nie całkowity) wpływ na to, czy ostatecznie dana konstrukcja prawna zostanie przyjęta. Szczególnie widać to w raportach ekspertów, którzy przygotowują teksty prawne w ramach Rady Europy. Fakt ten pozwala uświadomić sobie, że każde państwo, w tym i Polska, jest w pewnym sensie współautorem międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka. Widać to także podczas analiz prawno-porównawczych dokonywanych przez międzynarodowe organy sądowe, szczególnie Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu.

Treść poszczególnych przepisów traktatów, deklaracji, czy rezolucji, przyjęta w efekcie negocjacji, jest często wynikiem **kompromisu** pomiędzy różniącymi się propozycjami stron uczestniczących w pracach przygotowawczych. Widoczne jest to na przykładzie Konwencji o prawach dziecka, której artykuły zawierają wiele powtórzeń oraz terminów nieprecyzyjnych, co stwarza poważne problemy interpretacyjne. Przypomnieć można w tym miejscu, że Konwencja o prawach dziecka z 1989 r. jest traktatem, który powstawał ponad dziesięć lat.⁴¹ Podczas spotkań grupy roboczej, której przewodniczył prof. Adam Łopatka, ze wstępnych, jurydycznych założeń projektu, tekst rozrósł się do bardzo obszernych 54 artykułów.⁴² Jego tworzeniu towarzyszyły długie dyskusje, w trakcie

⁴⁰ Por. W. Czaplński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 39 i nast.; J. Sozański, *Współczesne prawo traktatów*, Warszawa-Poznań 2005, s. 55 i nast.; W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe...*, op. cit. 2006, s. 66 i nast.; R. Bierzanek, J. Simonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 81 i nast.

⁴¹ Poprawiony projekt Konwencji został zgłoszony przez Polskę w 1979 r. -E/CN.4/1349.

⁴² Pierwotny - zrewidowany tekst propozycji polskiej został opracowany przez dra Tadeusza Smyczyńskiego w zespole prowadzonym przez prof. dra hab. Zbigniewa Radwańskiego i po zatwierdzeniu przez Radę Instytutu Państwa i Prawa PAN przekazany ówczesnym władzom polskim, które jako oficjalną propozycję przedstawiły go na forum ONZ w roku 1979.

których wielokrotnie zmieniano i przebudowywano nie tylko poszczególne artykuły, ale i cały dokument.⁴³ W literaturze podkreśla się, iż długotrwałe spory wokół tego traktatu i przyjęcie kompromisowego brzmienia jego przepisów odcisnęły się negatywnie na jakości tekstu.⁴⁴ Ostateczny kształt tej umowy międzynarodowej oraz niektóre zawarte w niej rozwiązania zaowocowały również złożeniem dużej liczby zastrzeżeń do Konwencji o prawach dziecka.

Sytuacja, w której związanie się przez państwo umową międzynarodową i przyjęcie określonych standardów za wiążące dla tego państwa jest obwarowane zastrzeżeniami, jest dość typowa. Zgodnie z art. 19 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów⁴⁵, państwu przysługuje możliwość zgłoszenia oświadczenia modyfikującego treść przyjętego zobowiązania, chyba że zgłaszanie zastrzeżeń jest przez traktat zakazane. Nie można również zgłaszać zastrzeżeń „niezgodnych z przedmiotem i celem traktatu” oraz takich, które nie są określone jako dopuszczalne przez daną umowę międzynarodową.

Zgłoszenie zastrzeżeń powoduje stan, w którym te same postanowienia są w różny sposób realizowane przez poszczególne państwa-strony danego traktatu. Wydaje się jednak, że nie tyle wpływa to na sam model ochrony, co wskazuje na brak gotowości przyjęcia przez państwo wyznaczonego poziomu ochrony/regulacji konkretnego prawa podmiotowego.⁴⁶ Przyczyn takiego stanu rzeczy może być wiele. Zdarza się, że sytuacja taka jest spowodowana negatywną oceną proponowanej regulacji międzynarodowej, uznaniem, że nie jest ona spójna z dalej idącym poziomem ochrony zapewnionym danemu prawu w porządku wewnętrznym, albo niechęcią wprowadzania nadmiernych zmian w prawie wewnętrznym.

W przypadku Konwencji o prawach dziecka za przykład może służyć uregulowanie niektórych praw osób małoletnich, takich jak prawo dziecka do bycia wysłuchanym w postępowaniach dotyczących jego osoby, prawo swobody wypowiedzi dziecka, swobody myśli czy prawo do zrzeczania się dziećmi, zawartych w art. 12-16 Konwencji o prawach dziecka. Postanowienia te zostały obwarowane

⁴³ S. Detrick, *The United Convention on...*, op. cit., s. 20 i nast.

⁴⁴ Por. L. Wiśniewski, *Konwencja o Prawach Dziecka na tle Paktów Praw Człowieka i innych aktów prawa międzynarodowego*, w: *Konwencja o prawach dziecka - wybrane zagadnienia prawne i socjalne*, UNICEF, Warszawa 1994, s. 3; B. Gronowska, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik, *O prawach dziecka*, Toruń, 1994, s. 12.

⁴⁵ Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z 22.05.2969 r., Polska przystąpiła do Konwencji w dniu 27.04.1990, dokument przystąpienia został złożony Sekretarzowi Generalnemu ONZ w dniu 2.07.1990 r., Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski w dniu 1.08.1990 r., Dz. U. 1990, Nr 74, poz. 439.

⁴⁶ A. Michalska, *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 363, B. Banaszak, *Zagadnienia podstawowe...*, op. cit., s. 44.

dużą ilością zastrzeżeń. Większa ilość zastrzeżeń do jakiegoś postanowienia traktatowego może więc nasuwać ewentualnie pytanie o powszechne przyjęcie konkretnego rozwiązania jako typowego i powszechnie przyjętego przez państwa.⁴⁷

Kontrowersyjność niektórych postanowień powoduje jednak, że już na etapie tworzenia tekstu prawnego podejmowane są starania o to, by przyjęc sformułowania, które mogłyby zostać zaakceptowane przez jak najwięcej państw, po to, by uniknąć dużej liczby zastrzeżeń. Ponadto coraz częściej bądź wyłącza się możliwość składania zastrzeżeń do traktatów prawno-człowieczych bądź też wymienia konkretne postanowienia, do których zastrzeżenia są dopuszczalne. Przykładem takiej praktyki jest nowa wersja Konwencji o przysposobieniu dzieci, przyjęta pod auspicjami Rady Europy w roku 2008 r. Zawiera ona postanowienia dotyczące procedur związanych z przysposobieniem dzieci przez pary osób tej samej płci. Mając świadomość, że taka możliwość nie jest powszechnie akceptowana, jak i uregulowana w Europie, twórcy konwencji sformułowali jej treść w taki sposób, aby było jasne, że nie obliguje ona jakiegokolwiek państwa do przyjęcia przepisów umożliwiających adopcje tego typu. Stosowne uwagi pojawiły się także w raporcie wyjaśniającym do tej umowy międzynarodowej. Do tej pory jednak sama konwencja została przyjęta w różny sposób przez 7 państw, a podpisana przez kolejnych 8.⁴⁸ Analiza dotychczas zgłoszonych zastrzeżeń wskazuje, że wskazane wyżej fakultatywne niejako sformułowanie kwestii przysposobienia przez pary tej samej płci zostało przez te państwa przyjęte, ale pojawiły się zastrzeżenia wyłączające możliwość przysposobienia dzieci przez pary żyjące w zarejestrowanych związkach partnerskich i konkubinatach.

Wspomnieć również trzeba, że ze względu na zmiany w ich prawie wewnętrznym zdarza się wycofywanie zastrzeżeń przez poszczególne państwa.⁴⁹

Warto ponadto zwrócić uwagę, że o ile traktaty wypracowywane pod auspicjami ONZ powstają raczej w toku negocjacji, to w innych organizacjach, coraz częściej dokumenty zawierające standardy ochrony praw dziecka czy innych członków rodziny, powstają w wyniku **prac grup eksperckich**. Dotyczy to szczególnie dokumentów wypracowywanych w ramach Rady Europy, ale również niektórych innych organizacji międzynarodowych. Ekspersi biorą

⁴⁷ Por. A. N. Schulz, *Zastrzeżenia, deklaracje, sprzeciwy do Konwencji o prawach dziecka*, w: T. Smoczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka. Analiza i wykładnia.*, Poznań 1999, s. 111 i nast.

⁴⁸ Stan ratyfikacji na dzień 22.11.2012 r. - <http://www.conventions.coe.int/>;

⁴⁹ Np. Sekretarz Generalny ONZ otrzymał i opublikował dotychczas ponad 20 komunikatów o całkowitym lub częściowym wycofaniu zastrzeżeń do Konwencji o prawach dziecka przez niektóre z państw-stron - http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-II&chapter=4&lang=en (22.11.2012 r.).

pod uwagę nie tylko rozwiązania przyjęte w poszczególnych państwach członkowskich, ale również rozwój doktryny dotyczącej poszczególnych dziedzin, jak również orzecznictwa organów międzynarodowych. Ich udział z jednej strony daje szansę na ograniczenie kosztów tworzenia aktów prawnych, z drugiej strony pozwala mieć nadzieję na większą spójność tworzonego tekstu. Ograniczenie jednak udziału liczby reprezentantów nauki i praktyki z poszczególnych państw również rodzi problemy związane z wzięciem przez nich pod uwagę terminów i mechanizmów, które można uznać za typowe i wyznaczające pewne standardy.

W trakcie tworzenia, czy to w drodze dyplomatycznych negocjacji czy też prac eksperckich, dokumentów prawa międzynarodowego, pojawiają się czasem w tworzonych dokumentach pojęcia zawierające nowe treści i instytucje często nieznanne dla niektórych systemów wewnętrznych. Komplikuje to wykładnię i stosowanie takich standardów. Szczególnym przykładem jest wprowadzenie pojęcia „*odpowiedzialność rodzicielska*” do Rekomendacji Komitetu Rady Ministrów Rady Europy Nr R (84)4.⁵⁰ Pojęcie to w latach osiemdziesiątych było nowością w dokumentach międzynarodowych, łączyło elementy różnych, wcześniejszych terminów przyjętych w systemach państw członkowskich.⁵¹ Warto jednak zaznaczyć, że także zakres tego pojęcia ewoluuje i do dnia dzisiejszego pojawia się ono w różnych dokumentach zarówno Rady Europy, jak i Unii Europejskiej zdefiniowane na różne sposoby.⁵² Na przykład w Rozporządzeniu Rady nr 2201/2003 termin ten obejmuje również kontakty z dzieckiem, co wcześniej było uznawane za odrębnie chronione prawo podmiotowe członków rodziny.

W doktrynie polskiej termin ten ma konotacje z prawem zobowiązań i wykracza poza ramy instytucji prawa rodzinnego. W nauce prawa dominuje pogląd, że z terminem „*odpowiedzialność rodzicielska*” użytym np. w Rekomendacji Komitetu Rady Ministrów Rady Europy Nr R (84)4 nadal bardziej spójny jest istniejący od lat termin „*władza rodzicielska*”, co znalazło między innymi wyraz w fakcie, że podczas dużych nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego,

⁵⁰ Rekomendacja Komitetu Rady Ministrów Rady Europy Nr R (84)4 w sprawie *odpowiedzialności rodzicielskiej*, przyjęta przez Komitet Rady Ministrów w dniu 24.02.1984 r. 16,93316

⁵¹ Por. uwagi na ten temat T. Sokołowski, *Europejskie prawo rodzinne...*, op. cit., s. 12., W. Stojanowska, *Rekomendacja Nr (84)4 w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej a stan prawny obowiązujący w Polsce*, w: M. Safjan (red.), *Standardy prawne Rady Europy, Tom I - Prawo Rodzinne*, Warszawa 1994, s. 217.

⁵² Pojęcie to pojawiło się początkowo w Rekomendacji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy Nr 874 (1979), następnie w kilku orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci, czy Rozporządzeniach Rady UE Nr 1347/2000 i 2201/2003.

które miały miejsce w ostatnich latach, ustawodawca nie zrezygnował z regulacji zakresu koncepcji władzy rodzicielskiej i jej zamiany na „odpowiedzialność rodzicielską”.

Jak wcześniej wskazano, przyjęcie w pierwszym rzędzie dokumentu o charakterze niewiążącym, a dopiero późniejsze przyjmowanie wiążącego aktu prawnego, to typowe etapy kształtowania międzynarodowego standardu prawnego. Jak to miało miejsce w przypadku kreowania *Bill of Rights*, powodować to może pewne różnice zarówno w zakresie ochrony przewidzianej na poszczególnych etapach tworzenia danego aktu prawnego, jak i używanej terminologii.

Stwierdzić również należy, że międzynarodowe standardy prawne ewoluują zarówno na poziomie ich tworzenia (nowelizowane są dotychczas istniejące akty prawne), jak i w procesie stosowania (interpretacja).

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że standardy to dyrektywy (wypowiedzi dyrektywne, dyrektywalne) obejmujące normy prawne, jak i inne wyrażenia normatywne (zalecenia, propozycje, sugestie pewnych rozwiązań, rozporządzenia), które znajdują wspólne uzasadnienie aksjologiczne. W pewnym sensie mają one również uzasadnienie tetyczne⁵³, albowiem na gruncie międzynarodowym, dyrektywy te ustanawiane są bądź bezpośrednio przez państwa, bądź przez organizacje powołane do życia przez te państwa (pośredni udział państw).

Interpretacja międzynarodowych standardów prawnych

Różnice terminologiczne, jakie pojawiają się na poszczególnych etapach tworzenia międzynarodowego modelu ochrony danego prawa, użycie terminów nowych bądź sformułowań nieprecyzyjnych nasuwa kolejne refleksje związane z procesem interpretacji przepisów zawierających standardy międzynarodowe.

Zgodnie z Konwencją wiedeńską o prawie traktatów, interpretacja umowy międzynarodowej opiera się na „zwykłym znaczeniu, jakie należy przypisywać użytym w nim wyrazom w ich kontekście, oraz w świetle jego przedmiotu i celu”.⁵⁴ Warto jeszcze wspomnieć, że w procesie wykładni traktatu jego kontekst należy odczytywać, biorąc pod uwagę, między innymi, preambułę danej umowy międzynarodowej.⁵⁵

⁵³ Por. Z. Ziemiński, *Normy postępowania*, w: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992, s. 87 i nast.

⁵⁴ Art. 31.1. Konwencji wiedeńskiej; por. A. Kozłowski, *Interpretacja traktatu międzynarodowego w świetle jego kontekstu*, Warszawa 2002.

⁵⁵ Por. art. 31, pkt 2 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów.

Łącznie z kontekstem należy brać pod uwagę, między innymi, „każdą późniejszą praktykę stosowania traktatu, ustanawiającą porozumienie stron co do jego interpretacji”.⁵⁶ Konwencja wiedeńska zawiera również postanowienia dotyczące interpretacji traktatów, dla których przyjęto dwie lub więcej autentycznych wersji językowych.⁵⁷ Jako uzupełniające środki interpretacji można traktować prace przygotowawcze do traktatu i okoliczności jego zawarcia (tzw. *travaux préparatoires*).⁵⁸

W odniesieniu do standardów odnoszących się do praw człowieka, wskazane zasady interpretacji stosowane są z pewnymi modyfikacjami. Odwoływanie się przy wykładni, do *travaux préparatoires* ma znaczenie głównie w przypadku dokumentów, wobec których nie wykształciła się jeszcze bogata praktyka czy orzecznictwo. Z czasem ich znaczenie interpretacyjne maleje, a wręcz postuluje się, jak ma to miejsce przy Konwencji o prawach dziecka czy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, by początkowe znaczenia terminów, określane na podstawie prac przygotowawczych, nie były uznawane za jedyne i nie ograniczały stosowania umowy.⁵⁹

Dla traktatów, przygotowywanych przez komitety ekspertów, źródłem dla interpretacji uzupełniającej są raporty tych komitetów oraz ewentualne opinie wyrażane o projektach tych traktatów przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy.

Warto również zaznaczyć, że dość powszechna jest praktyka składania w momencie ratyfikacji deklaracji interpretacyjnych przez poszczególne państwa. Praktyka ta nie jest co prawda umocowana w Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, ale przyjęła się i jest powszechnie stosowana. Deklaracje interpretacyjne można określić jako jednostronne oświadczenia państw, zawierające zapowiedź określonego interpretowania poszczególnych postanowień danego traktatu w toku implementacji. W przeciwieństwie do zastrzeżeń, deklaracje interpretacyjne nie mają na celu uchylenia się państwa od skutków danego po

⁵⁶ Art. 31.3 .b Konwencji wiedeńskiej.

⁵⁷ Art. 33 Konwencji wiedeńskiej.

⁵⁸ Art. 32 Konwencji wiedeńskiej.

⁵⁹ Por. L. Smith, *Children, Parents and their Rights*, w: J. Eekelaar, P. Šarčević (red.), *Parenthood in Modern Society: Legal and Social Issues for the Twenty First Century*, Haga, Boston, London 1993, s. 447-461; J. Klabbers, *International Legal Historiés: The Declining Importance of Travaux Préparatoires in Treaty Interpretation?*, NILR 2003, Nr 3, s. 267 i nast., M. Piechowiak, *Preambula*, w: T. Smoczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka. Analiza i wykładnia*, Poznań 1999, s. 21 i nast.; por. uwagi na ten temat L. Garlicki, *Wolności, prawa i obowiązki, Artykuł 72*, w: L. Garlicki (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 3.

stanowienia traktatu. W praktyce jednak często trudno odróżnić zastrzeżenie od deklaracji interpretacyjnej.⁶⁰ Z takiej możliwości skorzystała także Polska, składając deklaracje interpretacyjne do Konwencji o prawach dziecka, z których co najmniej postrzegana jako *de facto* zastrzeżenie.⁶¹

Ponadto, w procesie interpretacji niektórych traktatów biorą udział mimo wszystko nie tylko do państwa strony, ale również organy czuwające na mocy szczególnych postanowień nad implementacją danych postanowień, takich jak: Komitet Praw Dziecka, Komitet Praw Człowieka czy Trybunał Praw Człowieka Rady Europy.

Komitety działające w ramach ONZ wykształciły praktykę ogłaszania tzw. Komentarzy Ogólnych (*ang. General Comments, Observations Générales*⁶² będących swoistą wykładnią postanowień konwencyjnych i postanowień Paktów. W ten sposób Komitety niewątpliwie wywierają wpływ na dookreślenie standardów wynikających z Konwencji i Paktów, co powinno być brane pod uwagę przez poszczególne państwa przy implementacji danej umowy międzynarodowej.

Należy również zwrócić uwagę, że większość organów międzynarodowych przyznaje sobie kompetencje do oceny deklaracji interpretacyjnych państw w toku zarówno monitorowania implementacji traktatu, jak i przy rozpatrywaniu skarg indywidualnych. Praktyka ta w pewnym zakresie dotyka również oceny zastrzeżeń złożonych przez dane państwo, jako dopuszczalnych bądź niedopuszczalnych w związku z przedmiotem i celem danego traktatu.⁶³

Funkcję interpretacyjną mają często postanowienia zawarte w dokumentach niewiążących z formalnoprawnego punktu widzenia, takich jak rezolucje, deklaracje czy rekomendacje. Sporne jest jednak, czy i ewentualnie w jakim za-

⁶⁰ Por. W. Burek, *Zastrzeżenia do traktatów z dziedziny praw człowieka*, Warszawa 2012, s. 35-36.; A. N. Schulz, *Zastrzeżenia, deklaracje, sprzeciwy do Konwencji o prawach dziecka*, w: T. Smyczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka. Analiza i wykładnia*, Poznań 1999, s. 111 i nast.

⁶¹ Por. A. N. Schulz, *Zastrzeżenia, deklaracje.*, op. cit. s. 111 i nast.

⁶² Np. Do momentu oddania niniejszego tekstu do druku Komitet Praw Dziecka opublikował trzynaście takich komentarzy poświęconych kolejno - celom edukacji dzieci, roli niezależnych instytucji prawno-człowieczych, problemowi HIV/AIDS dotyczącemu dzieci i młodzież, ochronie zdrowia nastolatków, ogólnych środków implementacji Konwencji, problematyce traktowania dzieci, które pozbawione pieczy znalazły się poza krajem ich pochodzenia, implementacji praw dziecka w okresie jego wczesnego dzieciństwa oraz ochronie dzieci przed stosowaniem kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karnia, praw dzieci niepełnosprawnych, praw nieletnich, praw dzieci należących do etnicznych grup autochtonicznych, prawa dziecka do bycia wysłuchanym i prawa dziecka do wolności od wszelkich form przemocy.

⁶³ Por. W. Burek, *Zastrzeżenia do traktatów z dziedziny praw człowieka*, Warszawa 2012, s. 277 i nast.

kresie dokumenty te podlegają regułom interpretacji zawartym w Konwencji wiedeńskiej.⁶⁴

Dyrektywy zawarte w Paktach, Konwencji o prawach dziecka czy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, są sformułowane na tyle ogólnie, iż w konkretnych sytuacjach dla ich zinterpretowania często nie wystarcza zwykle znaczenie zawartych w nich terminów. Zadanie doprecyzowania zakresu ochrony wynikającego z danego postanowienia przypada wówczas organom kontrolnym działającym na podstawie danych traktatów w drodze wykładni przy rozpatrywaniu skarg indywidualnych.⁶⁵ W tym więc znaczeniu można mówić o standardotwórczej roli orzecznictwa, tym bardziej, że często oparte jest ono na założeniu, że pojęcia zawarte w danym traktacie mają być samodzielny, niezależny od znaczeń przypisywanych im w prawie wewnętrznym poszczególnych państw (tzw. koncepcja pojęć autonomicznych).⁶⁶ Stosowanie interpretacji tego typu może doprowadzić czasem do poszerzenia zakresu ochrony danego aktu prawnego - tak stało się np. w przypadku wyinterpretowania przez Europejski Trybunał Praw Człowieka pojęcia „pozytywnych obowiązków państw” w zakresie np. ochrony życia rodzinnego i prywatnego.⁶⁷

Orzecznictwo organów międzynarodowych, szczególnie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, opiera się z jednej strony na interpretacji dynamicznej, co prowadzi czasem do wykładni rozszerzającej zakres ochrony przewidzianej pierwotnie danego prawa podmiotowego. W przypadku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka istotne są również aktualnie przeważające koncepcje rozwiązań w państwach członkowskich. W opinii Trybunału w Strasburgu Konwencja Europejska jest „instrumentem żywym”, którego celem jest zapewnienie ochrony efektywnej⁶⁸, i przy jej interpretacji nie można ignorować faktu ewolu-

⁶⁴ R. Bierzanek, J. Simonides, *Prawo międzynarodowe...*, op. cit., s. 114.

⁶⁵ M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.*, wyd. 5, Warszawa 2010, s. 219 i nast.; L. Garlicki, *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz do artykułów 1-18*, Warszawa 2010, s. 9.

⁶⁶ Por. np. M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji...*, s. 228; W. Burek, *Zastrzeżenia do traktatów...*, s. 47 i nast.

⁶⁷ Por. Marckx przeciwko Belgii, orzeczenie z 13.06.1979 r., Seria A, vol 31 i zdanie odrębne sędziego sir G. Fitzmorice'a do tego orzeczenia; F. Sudre, *Rapport introductif, la „construction” par le juge européen du droit au respect de la vie familiale*, w: F. Sudre (red.), *Le droit au respect de la vie familiale au sens de la Convention Européenne des Droits de l'Homme*, Bruxelles 2002, s. 11 i nast.; F. Vanneste, *General International Law Before Human Rights Courts. Assessing the Specialty Claims of International Human Rights Law*, Antwerp, Oxford, Portland 2010, s. 213 i nast.

⁶⁸ Orzeczenie w „Sprawie odnoszącej się do pewnych aspektów prawa używania języków w edukacji w Belgii” przeciw Belgii, orzecz. 23.06.1968 r., Seria A Nr 6A, - tak

cji prawa w państwach członkowskich.⁶⁹ Wynikiem takiego podejścia Trybunału było stopniowe odejście od metody interpretacji wyznaczonej w Wiedeńskiej Konwencji o prawie traktatów.

Koncepcja ewolucyjna nie jest jednak jedyną koncepcją wykładni stosowaną przez organy międzynarodowe - szczególnie przez Trybunał w Strasburgu. Jeśli orzeczenie dotyczy kwestii kontrowersyjnej i gdy w tej kwestii w państwach członkowskich brak jednolitej praktyki, Trybunał wielokrotnie wstrzymuje się od orzeczenia o naruszeniu praw chronionych Konwencją Europejską, powołując się na margines swobodnej oceny państwa.⁷⁰ Tego rodzaju interpretacja (zwana konsensualną) zawiera usprawiedliwienie zachowawczości orzecznictwa Trybunału. Ze względu na różnorodność rozwiązań danej kwestii w prawie wewnętrznym państw członkowskich Rady Europy, Trybunał Praw Człowieka nie zawsze może bowiem rozwinąć interpretację ewolucyjną pozytywnych obowiązków ciążyących na państwie, która opierałaby się na wspólnym rozumieniu takich obowiązków w odniesieniu do konkretnych stosunków prawnych.⁷¹ W celu podjęcia decyzji o zastosowaniu wykładni ewolucyjnej czy konsensualnej, Trybunał często musi porównać rozwiązania prawne funkcjonujące w poszczególnych państwach. Bada w ten sposób powszechność przyjęcia danych rozwiązań i ich typowość. Stwierdzenie braku istnienia w wielu państwach jednolitych bądź podobnych, rozwiązań prawnych odnośnie jakiejś kwestii daje Trybunałowi podstawę do stwierdzenia o braku standardu w tej kwestii, a co za tym idzie i braku obowiązku poddania się przez dane państwo jakimś określonym wzorcom zachowań. Fakt ten potwierdza jedno z wcześniejszych spostrzeżeń, że państwa w sposób pośredni współkreują zakres międzynarodowych standardów prawnych. Przykładem takiego orzecznictwa może być np. orzeczenie w sprawie *Odièvre przeciwko Francji*⁷², dotyczące tajemnicy przysposobienia, czy *Fretté przeciwko Francji*⁷³ dotyczące dopuszczalności przysposobienia przez osoby orientacji homoseksualnej.

zwana Belgijjska sprawa językowa, pkt. I B. § 5, s. 32, por. również D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, London, Dublin, Edinburgh 1995, s. 5 i nast.; L. Garlicki, *Konwencja o ochronie...*, op. cit., s. 9.

⁶⁹ Orzeczenie *Marckx przeciw Belgii*, 13.06.1997, op. cit., § 41.

⁷⁰ Por. A. Wiśniewski, *Wykładnia ewolucyjna Europejskiej Konwencji praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r.*, Gdańskie Studia Prawnicze, Tom XIV, 2005, s. 541 i nast., F. Sudre, *Rapport introductif...*, op. cit. Ii nast.

⁷¹ F. Sudre, *Rapport introductif...*, op. cit., s. 42.

⁷² *Odièvre przeciwko Francji*, nr 4232/98, wyrok z dnia 13.02.2003 r.

⁷³ *Fretté przeciwko Francji*, nr 36515/97, wyrok z dnia 26.02.2002 r.

Kwestie porównawcze przy interpretacji mogą się również pojawiać w zakresie, w jakim dany organ analizuje postanowienia innego traktatu lub odnosi się do rozstrzygnięć innych organów międzynarodowych.⁷⁴ Poszukuje w ten sposób odpowiedzi na pytanie o istnienie wspólne rozumienie danych kwestii, czy też w ramach niektórych systemów dopuszcza się ewolucję niektórych pojęć i instytucji.

Standardy międzynarodowe różnią się od siebie pochodzeniem i stopniem szczegółowości, dlatego szczególnego znaczenia dla ich interpretacji nabierają zasady, na których oparte są poszczególne rozwiązania normatywne. Określając kierunek wykładni, pomocne są w usuwaniu ewentualnych rozbieżności w interpretacji konkretnych norm pochodzących z różnych aktów prawa międzynarodowego. Nie zawsze są one ujęte w formę konkretnego przepisu. Bywa, że wy- interpretowuje się je z ogółu aksjologicznych unormowań dotyczących jakichś kwestii szczegółowych.

Można się zastanawiać, czy przynajmniej niektóre z zasad, na których opierają się konkretne akty międzynarodowe dotyczące np. praw dziecka i jego rodziców, stanowią swoistego rodzaju międzynarodowe „meta-standardy” prawne.

Na przykład w odniesieniu do Konwencji o prawach dziecka, Komitet Praw Dziecka za najważniejsze zasady Konwencji uznał: zasadę niedyskryminacji wyrażoną w art. 2, zasadę ochrony nadrzędnego interesu dziecka zawartą w art. 3, którą zgodnie z polską terminologią opartą na Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym z 1964 r. można nazwać również zasadą prymatu dobra dziecka⁷⁵; zasadę zapewnienia warunków życia i rozwoju dziecka (art. 6); oraz zasadę partycypacji (czyli prawa dziecka do wyrażania opinii i uczestnictwa we wszystkich postępowaniach dotyczących jego osoby) ujętą w art. 12.

Adresat zobowiązań wynikających ze standardów

Analiza tekstów, które w powszechnym rozumieniu dotyczą standardów międzynarodowych, pozwala stwierdzić, że ich adresatem są bezpośrednio lub pośrednio państwa. Ich zadaniem jest stworzenie warunków (szczególnie ustalenie norm prawa wewnętrznego) dla realizacji pożądaných rozwiązań prawnych

⁷⁴ M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji...*, op. cit., s. 235.

⁷⁵ Por. Z. Radwański, *Dobro dziecka, Pojęcie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym*, *Studia Cywilistyczne*, 1981, t. XXXI; W. Stojanowska, *Rozwód a dobro dziecka*, Warszawa 1974, s. 27; *Dobro dziecka jako instrument wykładni norm prawa konwencji o prawach dziecka oraz prawa polskiego oraz jako dyrektywa jego stosowania*, w: *Konwencja o prawach dziecka. Analiza...*, op. cit., s. 81 i nast.

dotyczących jednostki. W odniesieniu do standardów dotyczących praw człowieka mówi się wówczas o ich wertykalnym oddziaływaniu.⁷⁶

W sposób pośredni adresatem standardów może jednak być także jednostka, osoba fizyczna, np. rodzic czy samo dziecko. Wskazuje na to nie tylko analiza tekstów preambuł niektórych aktów międzynarodowych⁷⁷, ale przede wszystkim właściwości zobowiązań państwa do zagwarantowania efektywnej realizacji określonych stanów rzeczy pomiędzy wszystkimi podmiotami podległymi ich jurysdykcji. Sytuację tę określa się niekiedy horyzontalnym oddziaływaniem praw człowieka.⁷⁸ Warto jednak zaznaczyć, że termin ten odnosi się także do oddziaływania standardów międzynarodowych praw człowieka pomiędzy różnymi państwami.⁷⁹

Podsumowanie

Podsumowując, z formalnoprawnego punktu widzenia, za *międzynarodowy standard prawny* (przynajmniej w zakresie prawnych relacji pomiędzy rodzicami i dziećmi) można uznać:

dyrektywę (wypowiedź dyrektywną) obejmującą bądź normę prawną, bądź inne wyrażenie normatywne, takie jak zalecenie, propozycję, sugestię pewnych rozwiązań (a czasem zespół norm prawnych i zaleceń), zawartą bądź wyinterpretowaną z wiążących i niewiążących aktów prawa międzynarodowego, wyznaczającą typowy model ochrony praw podmiotowych jednostki, jaki został uznany na szczeblu międzynarodowym za minimalny, którego adresatem przede wszystkim jest państwo przyjmujące na siebie obowiązek stworzenia stanu poszanowania danego modelu ochrony przez wszystkich uczestników obrotu prawnego podległych jego jurysdykcji, a więc również i przez jednostki.

Fakt zmian zakresu ochrony przyznanej w ramach takiego wzorca wydaje się leżeć już poza samą istotą tego terminu. W związku jednak ze zjawiskiem

⁷⁶ Por. B. Gronowska, *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*, w: Z. Witkowski (red.), *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2002, s. 113.

⁷⁷ Por. preambuły do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka; Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich/Osobistych i Politycznych; Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

⁷⁸ Por. B. Gronowska, *Wolności...*, op. cit., s. 113, P. Bachmat, *Uwagi na temat horyzontalnego oddziaływania Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, PiP 2001, nr 10, s. 79 i nast.

⁷⁹ Np. C. Mik, *Koncepcja normatywna...*, op. cit., s. 186 i nast.

przemian społecznych i prawnych w poszczególnych państwach, pojawia się dodatkowy postulat, by model ochrony odtwarzany był zarówno w drodze wykładni kontekstualnej, jak i ewolucyjnej, i to przez wszystkich uczestników procesu tworzenia i stosowania prawa.

Każdorazowa ocena, na ile dane działania mieszczą się w zakresie ochrony gwarantowanej międzynarodowym standardem prawnym, dokonywana być musi w odniesieniu do danego stanu prawnego czy też w odniesieniu do danego aktu prawnego, odpowiednio w drodze orzeczenia organu międzynarodowego lub w drodze monitorowania realizacji zobowiązań płynących z międzynarodowych aktów prawnych przez niektóre, uprawnione do tego organy międzynarodowe, takie jak np. Komitet Praw Dziecka ONZ.

Odpowiedź na pytanie, czy niektóre akty prawotwórcze Polski wskazane powyżej jako przykłady odpowiadają zakresowi ochrony gwarantowanej w ramach standardu międzynarodowego, wymagałaby nieco szerszej analizy, wykraczającej poza niniejsze opracowanie. Większość z nich z pewnością może być oceniona pozytywnie z tego punktu widzenia. Tym bardziej, że jak wyżej wskazano, w ramach przyjętych zasad współpracy międzynarodowych instytucji demokratycznych, Polska również współuczestniczy w tworzeniu minimalnych wzorców ochrony poprzez własną praktykę i doktrynę prawa wewnętrznego.

Zapewne powyższa definicja nie wskazuje w sposób wyczerpujący wszystkich możliwych elementów pojęcia „międzynarodowy standard prawny” z punktu widzenia innych dziedzin i gałęzi prawa, może przyczynić się jednak do przybliżenia tego pojęcia i prowadzenia dalszych prac nad jego doprecyzowaniem.

**NOTION OF THE INTERNATIONAL LEGAL STANDARD.
REFLECTIONS BASED ON INTERNATIONAL
LAW CONCERNING FAMILY.**

What does the notion of “the international legal standard” really mean? The issue is not addressed in the Polish doctrine, neither in the international law. Moreover, the terms “a standard” and “to standardize” have several different linguistic meanings in the Polish language. This text contains thoughts on at least some of elements of this term based on examples from international human rights law concerning family.

The analysis, step by step lead to the reconstruction of a definition which describes “the international legal standard” as a directive (a directives-state-ment) containing a legal norm or other normative-statement like a recommendation, a proposal, a suggestion of certain resolutions (sometimes set of legal norms and recommendations), included or interpreted from the binding and nonbinding legal acts of international law; which:

- sets up a typical model of protection of a somebody’s right;
- was accepted as a minimal at the international level by competent organs;
- is addressed at the first place to a state that is obliged to create status of respect for a given model of protection by all participants of legal relations under a jurisdiction of this state, including individuals.